Az oktatást megeszi a digitalizáció – hogyan járhatunk jól ezzel?

2021. november - Szepesi Balázs

Az online oktatási szolgáltatások megerősödése az oktatás feletti kontroll régóta folyó harcának egy újabb állomását jelenti. Kik, milyen értékek és érdekek mellett küzdenek a jövő iskolájáért? Ki hogyan nyerheti meg ezt a csatát? Gondolatok Halász Gábor új, Második Frontvonal című könyve kapcsán.

Az oktatás átalakítását felgyorsítja a járvány - mutatja be Halász Gábor frissen megjelent könyve. Úgy tűnik, a hagyományos iskolamodell és a digitális vállalkozások világa közötti frontot átrajzolta a vírus - egyre digitálisabb és egyre piacibb a legvalószínűbb jövő az iskola világában.

A könyv előzményéhez hasonlóan (amiről nemrégen írtunk) élményekkel, gondolatokkal teli kalandra visz minket a szerző. Vele utazva sokat megtudhatunk a kínai mandarinok gondolkozásáról, a keleti és a keresztény világ egymásra hatásáról, a vállalkozó egyetemekről, a globális szervezetek működéséről, az iskolai vagy országos léptékű oktatásfejlesztési programok logikájáról. A járvány oktatásra gyakorolt hatásáról szóló panoráma középpontjában áll a sok színteres küzdelem a vállalkozások és az állam között az oktatás szervezéséért.

Forrás: The Japan Times

Lenyűgöző a könyv gondolati gazdagsága, magával ragadó az oktatás világának sokszínűsége és elkötelezettsége. Ehhez persze kell az a nézőpont, amely a sokszor komoly konfliktusok közepette is képes mindegyik szereplő jó szándékát látni, egy intenzív vita hasznos résztvevőjeként értelmezni. Lassan átragad az emberre az érzés, hogy az egész világ azért van, hogy együtt egyre többet tudjunk, egyre jobban értsük magunkat és egymást. Ha az olvasó csak egy picit át tud emelni ebből az optimista megközelítésből az mindennapjaiba, már jól járt.

Az Összkép a magyar társadalom és gazdaság működéséről szóló elemzések magazinja. Iratkozz fel hírlevelünkre, kövess minket, ha szeretnéd mélyebben megérteni, hogyan működik Magyarország.

Pedig a könyv fő témája nem vidám: a járvány oktatásra gyakorolt hatása. A harctéri tudósítás bemutatja, a digitális térben aktív oktatási vállalkozók előretörését. Egyre rugalmasabb és személyre szabottabb, egyre hatékonyabb megoldások támogatják a tanulást, ami így olcsóbbá és mindenki számára elérhetővé válik. A hagyományos iskolarendszer hívei pedig hevesen tiltakoznak. Szerintük a járvány alatt oly segítőkész internetes cégek csak beetetnek - ahogy a tanári munkára és iskolaközösségre épülő hagyományos rendet sikerül megtörniük, a profitra és monopolpozícióra törekvés silány digitális tartalomfogyasztássá züllesztik le az oktatást.

Miért is folyik a harc?

Elsőre azt gondolhatnánk, hogy pénzről, az oktatási kiadásokból való részesedésről van szó. Ez persze részben igaz: ha az oktatás digitális tartalomfogyasztássá alakul át, kevesebb tanár lesz az állami bérlistán. Azonban az oktatási kiadások jelentős része most is magáncégeknek ad munkát. Profitorientált vállalkozások építik az iskolákat, gyártják a tanszereket, működtetik a menzákat, nyomtatják a könyveket.

Azt is gondolhatnánk, hogy a társadalmi különbségek elfogadható mértékének szintjéről szól a vita. Ha az oktatás vállalkozássá válik, lesz, aki fapadosat kap, más pedig luxust extrákkal - attól függően, mennyit fizet. Azonban nem ez a feszültség igazi forrása. Egyrészt ez a kockázat kezelhető azzal, hogy az állam a szegényeknek megvásárolja az oktatási szolgáltatásokat. Másrészt nem csak Magyarországon igaz, hogy a jobb társadalmi helyzetűek az állami rendszeren belül is sikeresen kiküzdik maguknak a jobb jövőbeli lehetőségeket kínáló oktatást.

Az érdekek, a jóléti szempontok fontosak, de mint a legtöbb küzdelem esetében, hatalmi és filozófiai kérdések az elsődlegesek. Az oktatás tartalma feletti kontrollról és a tudás természetéről szól a harc.

Kié a kontroll?

Az iskolarendszerben két szereplő határozza meg, mit és hogyan kell tanulni. Az egyik a tanterveket, tananyagokat a közösség nevében kontrolláló, alakító állam. A másik a tanár, aki egyedül marad a diákokkal, amikor becsukják a tanterem ajtaját.

A digitális oktatás a pedagógusok számára az igazi kihívás. Nem csak azért mert bonyolult és a gyerekek sokszor jobban is értik, mint ők. Ez csak annyit jelent, hogy tanulni kell. Nagyobb veszély, hogy kontrollt, konkurenciát kap a tanár. A munkáját támogató eszköz mindent lát – így elemezni és jelenteni tudja azt, ami az órán történik. A tanárnak olyan órákat kell tartania, amelyek izgalmasabbnak és hasznosabbnak, mint egy sok száz munkaóra alatt összerakott, látványos digitális tananyag. Apró darabokra kell szétszedni a tanítás tudományát és újra összerakni az egészet.

Az állam szabályozói erejének egy része nincs veszélyben. Az ágazati szabályozás, a kultúrpolitika már régóta rendelkezik azokkal az eszközökkel, amelyekkel a hatalom kontrollálni tudja majd a digitális oktatás világát. Nagy feladat egy szakpolitika intézményrendszerét átalakítani, de a rendszerváltás utáni évtizedek tapasztalatai alapján ez egyáltalán nem lehetetlen.

Az államnak azonban sok szempontból nehezebb lesz kontrollálnia az oktatást. A digitális oktatás világának jövőbeli kulcsszereplői a globális informatikai vállalkozások. Ezek a cégek nagyok, komoly lobbierővel rendelkeznek, sokszor jobban mozognak a nemzetközi térben, mint az államok. Emellett rengeteg ügyféllel, és ügyfeleik rengeteg adatával rendelkeznek. Velük nehezebb lesz dűlőre jutni, mint a hazai szakszervezetekkel, kiadókkal, építőipari cégekkel.

Forrás: asme.org

Valószínű, hogy a kisebb államok csak nemzetközi együttműködésben tudnak majd megfelelő alkupozíciót kialakítani az oktatási piac nagyvadjaival szemben – ehhez azonban más országokkal kell közös nevezőre jutni olyan kérdésekben, amelyek korábban teljesen hazai ügynek számítottak.

Ismerős ez a történet. A technológiai fejlődés során egyes ágazatok kinövik a nemzetállami kereteket. Hol van már a nemzeti iparvállalatok kora, már kontinentális szinten szerveződik az infrastruktúra, a kommunikációban és a tartalomiparban is jó ideje egyre kevesebb tér jut a nemzeti telefonvállalatoknak, tévétársaságoknak, kiadóknak.

Miben más ez a történet az oktatás területén, mint a globalizáció más terepein? Abban, hogy a tudást nem fogyasztjuk, az magát az embert alakítja.

Kié a tudás?

A tudás azé, aki megszerzi, vagy a tudást a közösségétől kapjuk, hogy a javára fordítsuk?

Egyik oldalról a tudás az önmagáért felelős, szabad emberé. Az egyéni érvényesülés egyik kulcstényezője a megfelelő ismeretek, képességek, kapcsolatok megszerzése. A humán tőke a közgazdaságtan egyik alapfogalma, az iskolák lényegében ezt az értékes erőforrást adják át a diákoknak a megfelelő erőfeszítésekért cserébe. Mindenki dönthet, mit és mennyit tanul. Egy tehetséges ember választhat, hogy kevés pénzért végez majd szép és megbecsült feladatot vagy egy kemény és kockázatos helyen sokat keres. Az oktatásban az állami szerepvállalást a minőségbiztosítás mellett elsősorban a szegényebbek iránti méltányosság indokolja. Ha egy közösségnek több tanárra, orvosra vagy kőművesre van szüksége, tegye vonzóvá ezeket a pályákat. Ha egy közösség több tudást vár el a pincérektől vagy a kormánytisztviselőktől, írja elő milyen ismeretekkel és képességekkel kell rendelkeznie annak, aki ezen a területen akar elhelyezkedni.

Másik oldalról az oktatás feladata az identitás megteremtése, a közösséghez tartozás szabályainak, a közösség sikeréhez való hozzájárulás normájának átadása. Kevés az olyan szakma, amelyik ne róna feladatot, kötelességet tanoncaira a tudással együtt. Minden foglalkozás mélyén ott lakozik a hivatásrendi hagyomány, az egyénen túlmutató elhivatottság ideája. A hippokratészi eskü óta az orvosok kötelessége a gyógyítás. A katonák ősidők óta az uralkodónak, a közösségnek ajánlják fel életüket. Az elitgimnáziumok felelős értelmiségi szerepre készítenek fel. Márpedig, ha így van, az iskola szocializál, közösségi szerepre készít fel, a többiek számára elvégzendő feladat elvégzéséhez biztosít tudást - nevel. Ebben az esetben a tudás megszerzése nem beruházás, hanem beavatás, nem egyéni, hanem közösségi aktus.

Digitális közösségi oktatás?

Egyszerre igaz az, hogy a tudásom az enyém és az, hogy a tudásom a közösségé, annak érdekében kell használnom. Az egyén szabadsága és az ember közösségi mivolta közötti ellentmondás áll a digitális privát és a hagyományos állami oktatás konfliktus legmélyén. Ott lesz igazán vége a háborúnak, ahol ezt sikerül feloldani. A múltban is azok az oktatási rendszerek voltak, a jövőben is azok lesznek sikeresek, amelyek a tudás természetének ezt a kettősségét jól tudták kezelni: egyszerre adnak teret az egyéni szabadság kiteljesedésének és nyújtanak megfelelő terepet a közösségi szerepekre való felkészülésre.

A digitális technológiára épülő vállalkozókat megállítani nehéz – agilisak, jobban ki vannak hegyezve az egyéni igényekre, ott vannak minden mobiltelefonon, politikai befolyásuk, adatvagyonuk jelentős és várhatólag nő. Azonban messzemenően kompromisszumkészek – csak minél több ügyfelet, minél biztosabb piaci pozíciót, minél stabilabb profitot akarnak. Tartalmi, a tartalomra vonatkozó kontroll kérdésében azonban könnyen és szívesen alkalmazkodnak. Lobbistáik az oktatás céljaira vonatkozó kérdésekben csak azért foglalnak állást, hogy már elkészült termékeiknek nyithassanak utat vagy mert ezzel megszerezhetik a piaci előrelépéshez szükséges érdekcsoportok támogatását. Ha a tudás közösségi aspektusát fontosnak tartók kínálnak fejlesztési lehetőséget, akkor abba az irányba fognak elindulni.

Forrás: bagazs.org

Nem csak a hagyományos és a digitális oktatás küzd egymással, a közösségek között is állandó a verseny. Azok a közösségek lesznek nyertesek ebben, amelyek képesek lesznek a digitális oktatásra és az azt mozgató vállalkozásra energiaforrásként tekinteni, képesek lesznek számukra kereteket, feladatot adni: megtanulják szabályozni a digitális oktatási cégeket és tartalmakat, irányt tudnak mutatni a fejlesztőknek és határozottan el tudják terelni őket a piacnak átadni nem kívánt területekről. Azokat a közösségeket, amelyek megpróbálnak ellenállni a digitális nyomásnak, előbb vagy utóbb kapitulációra kényszerítik. Sokáig nem fogják állni a nyomást a tudás humán tőke aspektusát fontosnak tartó saját elitjük és a globális informatikai szereplők piaci és politikai nyomása ellen.

Halász Gábor könyve alapján elég valószínű, hogy a hagyományos oktatásnak, a hagyományos oktatásszabályozásnak vége. Ha azt gondoljuk, hogy a tudás magánjószág, ezért nem is kell aggódni: a vasút lenyomja lovaskocsit. Ha azt gondoljuk a tudás a közösségé, az iskolát a szocializáció terepének tarjuk, ki kell találni, hogyan érvényesíthetőek az oktatás közösségi értékei a digitális világban.